

СВЕЩЕНИЦИ - РЕВОЛЮЦИОНЕРИ ОТ РАЙКОВО, УЧАСТНИЦИ В МАКЕДОНО- ОДРИНСКОТО ДВИЖЕНИЕ И ВОЙНИТЕ ЗА НАЦИОНАЛНО ОБЕДИНЕНИЕ

Темата за родопските свещеници-революционери, участници в национално-освободителните борби и войните за национално обединение, не е проучвана и изследвана цялостно. Има отделни статии на историци, краеведи и местни изследователи, представящи отделни духовници в селищните монографии.¹

Целта на настоящото съобщение е да представи и оцени революционната дейност на свещениците от Райково в македоно-одринската революционна организация и войните за национално обединение на базата на непроучени документални материали, съхранявани в ДА - Смолян, фонд „История на България 15-19 век“ на РИМ „Стою Шишков“ – Смолян и спомени на информатори от Райково.

Акцент в настоящето съобщение ще бъде дейността на видни духовници от Райково през различните етапи на борбата за духовна и национална свобода. Те са представители на известните свещенически фамилии – Мавродиеви, Попгавраилови, Поппалови и др.

Родопските свещеници имат несравним принос в запазването и разпространението на християнството в планината през тежките години на османското владичество. Принадлежността към православието през този период се счита и като израз на народностна принадлежност.

Според някои автори за периода 1830-1878 г. свещениците в Средните Родопи са около 60. Като водещо място имат следните сели-

---

¹ Канев, Константин. Село Момчиловци, С. 1975; Карапетков, Петко. Славеино. С.1991; Барбов, Стефан, Манолова Мария, Иван Ставраков. Левочево в миналото си. Т. 1, С. 1992; Казалиев, Георги и Щильон Казалиев. Райковски свещеници, Смолян,1996; Попвасилев, Иван. Избрани съчинения. Смолян, 2000; Гиневски, Христо. Родопската интелигенция през Възраждането. Смолян, 2001; Гиневски, Христо. Миналото на Средните Родопи. Варна.: ВСУ „Черноризец Храбър“, 2008; Печилков, Андрей. Свещеник Атанас Келпетков-революционер, просветен и духовен деятел. Смолян, 2010.

ща: Райково, Устово, Широка лъка, Павелско, Чепеларе и Златоград.²

Изключителна е ролята на Райково, което дава най-много свещеници и през годините на Възраждането, а и по-късно. Само за периода 1800-1878 г. от това селище излизат доста свещеници, имащи неоецнически принос в националното пробуждане на българите в сърцето на планината.

Различен е броят, определян от изследователите, на райковските свещеници за този период. Долната граница започва от 11 и стига до 17 свещеници, а общо през 19 и 20 век са 37, което е една внушителна цифра. Само от три рода от Райково произхождат 17 свещеника с голям патриотичен заряд. Това са: от род Мавродиеви пет свещеника, от род Попгавраилови седем свещеника и от род Попрайчеви пет свещеника.³

Според нас този брой свещеници е все още спорен, поради това тази тема предстои да се разработва и обогатява с нови изворови данни.

Анализирайки мащабната народополезна дейност на райковските свещеници през този период, трябва да се отбележи, че не може да се прави и постави точно разграничение между свещеника, учителя и революционера. Те са единни с християнската вяра, с духовните послания и революционните идеи.

За периода от 1899 до 1903 г. е показателна публикуваната статистика: „В „Ахъчелебийска каза са убити повече от 15 българи; 19 свещеници, учители и първенци от същата каза са на заточение из азиатските крепости, други 50 души от целия санджак гинат в затворите на Пашмакли, Скеча, Гюмюрджина, Одрин, а повече от 100 души са емигрирали в свободна България“.⁴

В историята на Райково революционната дейност и героизмът на духовниците заемат водещо място. Тези духовници наред с евангелието и кръста държат револвера и камата. Те са свещеници-комити, свещеници-революционери и борци за духовна и национална свобода.

Един от първите известни райковски свещеници комити е Янко Гавраилов. Той произхожда от свещеническата фамилия Попгавра-

² Гиневски, Христо. Родопската интелигенция през Възраждането. Смолян, 2001, 56.

³ Гиневски, Христо. Родопската интелигенция през Възраждането. Смолян, 2001, с.56; Попвасилев, Иван. Избрани съчинения. Смолян, 2000, 206-208, 242-243; Казалиев, Георги, Щильон Казалиев. Райковски свещеници, Смолян, 1996, с. 21, 119.

⁴ Родопски напредък, 1903, №5, 217.

илови. Роден е в семейството на свещеник Васил Гавраилов. Служи в райковските църкви „Св. Неделя“ и „Св. Теодор Стратилат“, в Дунево, с. Арда и с. Еникьой. Революционната му дейност започва от младежките години. Поддържа връзка с комитите от Райково, Дунево, Левочево и Чокманово. Организира тайни сбирки, укрива комити, изнася патриотични беседи и призовава за борба срещу поробителя. Но заподозрян от турските власти е принуден да се укрива и тайно да извършва свещенодействие. При един от опитите за арестуването му, за което е предупреден от верни съратници, той тайно се отправя към Дуневската пещера. Село Дунево е считано за част от комитета в Горно Райково и се ръководи от него. По сведения на информаторите Стефан Мърхов и Васил Сарахошев свещеник Янко Гавраилов вероятно е загинал в пропастите на тази пещера, за да не попадне в ръцете на турците.⁵ Извършва се така нар. празно погребение, като опели в църквата само свещеническите му одежди и църковна утвар. Така героично завършва пътя на поборника за духовна и национална свобода свещеник Янко Гавраилов.

Другият райковски свещеник-революционер е Йордан Попсимеонов, който е син на свещеник Симеон Попянков. Израснал в семейство с революционни традиции и възпитаван в християнски ценности, той първоначално започва като учител. Учителства в родното Райково и близките селища Левочево, Арда и Турян. Той не се включва в борбата пряко с оръжие в ръка, не влиза в състава на комитските чети. Но със силата на християнското слово и тайното подпомагане със средства и дела участва в борбите за освобождение. През учебната 1901-1902 г. като учител в Левочево става член на местния комитет на македоно-одринската революционна организация, за което е принуден да емигрира.⁶ Завръща се по-късно в Райково и приема свещенически сан. Служи в смолянските църкви „Св. Дух“, „Св. Георги“, „Св. Илия“, а също и в с. Полк. Серафимово.

Заслужили духовни водачи от Райково са баща и син Пантелей Вълчев Арнаудов и Христо Поппантелеев. И двамата активно участват в църковно-националните борби и в революционната организация.

⁵ Караманджуков, Христо. Родопа през Илинденско-преображенското въстание. С. 1986, 54; Казалиев, Георги, Щильон Казалиев. Райковски свещеници, Смолян, 1996, 61-62; Попвасилев, Иван. Избрани съчинения. Смолян, 2000, 242-243.

⁶ Барбов, Стефан, Мария Манолова, Иван Ставракев. Левочево в миналото си. Т. 1, С. 1992, 123; Казалиев, Георги, Щильон Казалиев. Райковски свещеници, Смолян, 1996, 61-62.

Пантелей Вълчев Арнаудов е съпруг на известната райковска учителка Рада Казалийска и служи над 50 години. Ръкоположен за свещеник през 1852 г. в църквата „Св. Неделя“ в Райково. Служи и в съседните църкви „Св. Георги“ в Смолян и „Св.Богородица,, в Устово.⁷ От революционния заряд на семейството си - учителка и свещеник, приема синът им Христо. Той получава духовно образование в българската семинария в Цариград, а след това завършва висше педагогическо училище в Белград. За него е осигурена учителска длъжност в София. Христо Поппантелеев отказва и се завръща в родния край. В периода 1898-1901 г. е учител в Левочево. Тук заедно със свещеник Андрей Макрелов основават местния комитет на македоно-одринската революционна организация. По-късно към него са привлечени известният комита Тодор Хвойнев и други левочевски патриоти.⁸ Най-близки сътрудници в революционните му дела са родителите му. През юни 1901 г. във фамилната им къща в Райково по разпореждане на турската власт се прави обиск. В спомените си неговият внук Пантелей Попов пише: „Видях как от сеното турците извадиха един куп пушки, по-късно научих, че са били 18. Тези пушки бяха купени и скрити там от баща ми, с които щяха да си послужат в решителния ден. Задигнаха ни много книжа от библиотеката ни и много писмени документи и бележки от дядо поп Пантелей, баба Рада и от баща ми... Дядо поп и баба Рада с вързани отзад ръце ги отведоха в Пашмакли, а на другия ден ги откараха в Одринския затвор, а нас с майка ми и двете ми сестри, качени на три мулета с малък багаж, ни експортираха зад граница при Рожен. В същия ден и Левочево беше блокирано от турската войска, за да заловят баща ми.“⁹

Христо Поппантелеев успява да се спаси от ареста, като емигрира. Неговите родители поп Пантелей Арнаудов и Рада Казалийска повече от година прекарват в Одринския затвор. За освобождаването им се застъпва руският консул. По нареждане на турските власти цялото семейство е принудено да напусне Райково и се установява в Асеновград.

Значителна част от райковски свещеници, а именно Анастас Димитров, Димитър Мавров и Васил Мавродиев започват духовната си дейност и работят заедно в двете български села Еникьой и Габрово

---

⁷ Попвасилев, Иван. Избрани съчинения. Смолян, 2000, 242.

⁸ Барбов, Стефан, Мария Манолова, Иван Ставракев. Левочево в миналото си. Т. 1, С. 1992, 121-123, 142.

⁹ Казалиев, Георги. Патриоти в черни раса. – Родопи, 2005, кн. 1-2, 84-85; ДА - Смолян, ф. 463 К, оп.1, а. е. 12.

(Ксантийско), където смело защитават българския език и църква.

Свещеник Димитър Вълчев Мавров е един от учредителите и ръководителите на първото братство и след това на комитета на македоно-одринската революционна организация в Долно Райково. Известните изследователи на Родопите Стою Шишков, Петър Маринов и Христо Караманджуков проучват и публикуват материали за живота и делото на този заслужил свещеник и родолюбец.

В архивния фонд на Пловдивската митрополия се съхраняват ценни документи, осветляващи дейността на Димитър Мавров. В запазено негово изявление от 14 март 1927 г., с което моли митрополията да го премести като свещеник в църквата „Св.

Свещеник Димитър Мавров

Теодор Стратилат“ в Долно Райково, където живее семейството му, той пише за участието си в революционната организация.“ В края на 1900/1901 учебна година, през разгара на Вътрешната Македоно-Одринска организация, като учител в родното си село бях наклеветен /уж за ръководител на организацията/, грабнат от училището и заедно с 40 души съграждани от селата Райково, Устово, Чокманово, Аламидере и Фатово, окован във вериги, задържан, измъчван, изтезаван, разкарван и интерниран от тогавашните турски власти в градовете: Пашмакълъ, Гюмюрджина, Одрин и Цариград, отдето /по недоказаност/ 17 души бяхме освободени и се завърнах в родното си село, съсипан физически и съвършено оголен материално.“¹⁰

През януари на 1901 г. е убит началникът на Чепеларския пограничен пункт Вълчо Сарафов. Ръководителят на организацията в Долно Райково Димитър Мавров изпраща първите телеграми на 12 януари 1901 г., до ВМОК, уведомявайки ги за неговата смърт, което е

---

¹⁰ Петрова, Недялка, Йорданка Танева. Документи за свещенослужители от Райково в архивните фондове на Пловдивската митрополия. –В: Известия Среднородопско краезнание. Т. 2, Смолян, 1998, 106-107.

видно от запазените секретни протоколи на ВМОК.¹¹

В края на месец януари 1901 г. на мястото на Вълчо Сарафов, по препоръка на Павел Геннадиев, за началник на Чепеларския пограничен пункт е назначен Константин /Вълчо/ Антонов – Сеченката. За съжаление, две седмици след встъпването му в длъжност по негово разпореждане е извършено престъпление, което дава своите сериозни негативи върху дейността на ВМОРО в Среднородопския край. Пряк свидетел на това зверско убийство, което се извършва пред очите на повечето ръководители, е и Мавров. Той в редицата е точно до Шапарданов. В спомените си за това трагично събитие Мавров пише: „Ние от Устово и Райково събрахме доста пари за оръжие, но оръжието не идваше. Устовци започнаха да негодуват от тая работа и през 1900 г., по Връбница Дечо Стоянов, който бе е дин от ръководителите на организацията в Устово, ходи с Колю Збирков в София да се оплакват. След това, вече през зимата, Дечо бе ходил пак в Устово - Шапарданов, все по същата работа – дето се бяха пращали пари, а не беше се получавало никакво оръжие. Зарад това ходене на Деча и Шапарданов те бяха обвинени, че са нарушили устава, та организацията ги осъди на смърт и ги уби.“¹²

През март 1901 г., един месец след това събитие, ръководството от Чепеларския пункт задължава Димитър Мавров да извърши агитационна обиколка в Ксантийско и Дедеагачко/ дн. Александруполис, Гърция/. На тази заповед не можел да не се подчини. Той дълго обмисля как да отсъства толкова дълго време от Райково, без да бъде заподозрян от турските власти. Затова под предлог, че през великденската ваканция ще предприеме частно пътуване до Беломорието, изисква от турската администрация задграничен паспорт. Отговорно и с голям риск той изпълнява тази задача, срещайки се със стари верни съратници в Ксанти и Дедеагач. При връщането още в Ксанти изготвя рапорт до ръководството на комитета за извършената агитационна обиколка.

Известният деец на националноосвободителното движение в Средните Родопи Христо Караманджуков определя протоиерей Димитър Мавров от Райково като „един от малцината на времето в околнята ни интелигентни и деятелни люде. Помня най-вече неговото участие в македоно-одринското революционно движение до 1901 година, когато стана и жертва на своето родолюбие и своето участие в

---

¹¹ Нушев, Цветолоуб. Чепеларският пограничен пункт на ВМОРО/1899-1901 Някои нови моменти/. - В: Извори и историография за Средните Родопи. Смолян, Т. 1, 1997, 306.

¹² Хайтов, Николай. Родопските комити разказват. С. 1972, 104.

освободителното движение в родопската покрайнина... Той играеше ръководна роля в нашите революционни работи в Райково и околната. Тук при него често пъти освен това слизаше и комитетска поща, отдето се разпространяваше по другите села към Аламидере, Чокманово, Арда, Смолян и др. поради това бе заподозрян от турските власти и пострада през време на голямата афера по случай раняването на посеника на Салих паша Сиврия - хаджи Нурия.¹³

Димитър Мавров излиза от затвора болен и изтощен. Решава да продължи с учителството, но турските власти му забраняват да упражнява тази професия. През зимата на 1902 г. след дълго лечение взема решение да се отдаде на свещеническа служба. Това е и вследствие на разочарованието от разцеплението на организацията и вътрешните разногласия. В края на същата година е ръкоположен за свещеник в с. Сталево, Хасковско, където служи до 1921 г. През 1908 г. по време на Хуриета и амнистирането на всички революционери Димитър Мавров, вече свещеник, идва за кратко в родното Райково.

По време на Балканската война Мавров е командирован за свещеник и наставник за „новите християни“ в с. Богутево и Зорница. След това по време на Първата световна война е командирован от Светия синод в Нишката митрополия. Спомените на свещеник Мавров от това време са много ценни. Неговото присъствие в тези земи запазва в голяма степен от разорение мирното население, което става през всяко военно време.

След войните Мавров отново е свещеник в енорията си. През 1921 г. с молба до Пловдивската митрополия е преместен в Горно Райково в църквата „Св. Неделя“. Тук служи до 1927 г., след което продължава в църквата „Св. Теодор Стратилат“ до 1932 г. Заслужено е отличен с офикията „протоиерей“.¹⁴

Стою Шишков оценява духовната и обществена дейност на отец Мавров като „една жива история за последния половин век на този край от дивна Родопа, която отглежда такива синове с чисти души, силни родолюбиви чувства и дълбоко съзнание за отечествен и народен дълг“.¹⁵

¹³ Караманджуков, Христо. Протоиерей Димитър Мавров - Райково.- В: Юбилейна книжка в чест на протоиерей Димитър В. Мавров от с. Райково, Смолянско. Издава комитет, с. Райково, Смолянско, 1937, 41-43.

¹⁴ Маринов, Петър. Прот. Димитър В. Мавров/биографични бележки./- В: Юбилейна книжка в чест на протоиерей Димитър В. Мавров от с. Райково, Смолянско. Издава комитет, с. Райково, Смолянско, 1937, 28-29.

¹⁵ Шишков, Стою. Първото ми запознаване с протоиерей Димитър Мавров.- В: Юбилейна книжка в чест на протоиерей Димитър В. Мавров от с. Райково, Смолянско. Издава комитет, с. Райково, Смолянско, 1937, 56.

Свещеник Васил Тодоров Мавродиев е от известната райковска свещеническа фамилия Мавродиеви, от която произхождат пет свещеника. Брат е на известния свещеник Никола Мавродиев /поп Нику/, автора на „Портрет на гръцкото фенерско духовенство и коварните му дела против българите в Родопите“. Завършва през 1884/85 г. в пловдивската гимназия четвърти клас. Посвещава се на учителството цели 22 години, а на църквата 19 години. Започва учителската си кариера в селата Еникьой и Габрово, Ксантийска околия, заедно с Димитър Мавров. Учителства още в Даръдере /дн. Златоград/ и най-продължително в родното Райково.¹⁶

Успоредно с учителската дейност Васил Мавродиев работи активно и в организирането на родопското население за национално освобождение. Заедно с известните патриоти Васил Данаилов, Владимир Бочуков, Димитър Мавров и Васил Мавродиев е сред основателите на първите революционни братства в Горно и Долно Райково.¹⁷

През 1901 г. Васил Мавродиев по аферата „Хаджи Нурия“ е арестуван и съден от военен съд в Одрин заедно с другите „първи ратници“ от революционната организация - Димитър Мавров, Коста Ардев и Илия Ковачев. Излежава присъдата си до 1903 г., когато е амнистиран.¹⁸

Революционната организация по-късно на Владимир Бочуков възлага задача да разширява дейността и на юг до Беломорието. Затова Васил Мавродиев и Димитър Мавров поемат ръководството на комитета в Долно Райково.

През есента на 1903 г., Васил Мавродиев отново е заподозрян от турските власти за продължаващото му участие в революционната организация и за втори път е арестуван. Изпратен в Одринския затвор, където излежава втората присъда до 1906 г. След освобождаването си получава забрана да учителства, каквато има и Димитър Мавров.¹⁹

Останал без работа и преследван от властите, Васил Мавродиев преценява, че като свещеник ще бъде по-малко преследван и под закрилата на Екзархията ще може да продължи борбата за национална и духовна свобода. На 16 март 1908 г. е ръкоположен в църквата „Св.

¹⁶ Попвасилев, Иван. Избрани съчинения. Смолян, 2000, 208.

¹⁷ Хайтов, Николай. Родопските комити разказват. С. 1972, 117.

¹⁸ Караманджуков, Христо. Родопа през Илинденско-преображенското въстание. С. 1986, 54.

¹⁹ Казалиев, Георги, Щилън Казалиев. Райковски свещеници, Смолян, 1996, 41-43; Мавродиев, Иван. Юбилеен вестник. 8 октомври 1998, 4.; Попвасилев, Иван. Избрани съчинения. Смолян, 2000, 252-253.

Семейството на свещеник Анастас Димитров (Поп Пала)

Стефан“ в Цариград в свещенически сан от Браницкия епископ Неофит и служи до края на живота си.

С много голям принос в национално-освободителните борби в Средните Родопи и Беломорието са свещениците от известната райковска фамилия Поппалови. Това са Анастас Димитров (Поп Пала) и синът му Хараламби Анастасов Поппалов.

Свещеник Анастас Димитров (Поп Пала) е първият будител и създател на българска църква и училище в селищата Еникьой и Габрово. За него в книгата „Портрет на гръцкото фенерско духовенство и коварните му дела против българите в Родопите“ пише, че „свещеникът беше познатий по родолюбието и патриотизма си поп Анастас, наречен Палата от Горно Райково, който и при най-лошите гръцки кощунства е стоял като железен стълб на българите“.²⁰

Във фонда на отдел „История на България XV-XIX век“ при РИМ „Стою Шишков“ – Смолян неотдавна постъпи особено ценно дарение от много оригинални документи, писма, снимки и вещи на двамата видни свещеници Анастас Димитров (Поп Пала) и сина му Харалам-

²⁰ Родопски, С. М. Портрет на гръцкото фенерско духовенство и коварните му дела против българите в Родопите. Пловдив, 1887, 271.

би Анастасов Поппалов. То е част от богатия семеен архив на фамилията и бе направено от сина и снахата на свещеник Хараламби Поппалов - Николай и Руса Поппалови. Даренията са идентифицирани и заведени във фонда на музея.²¹

Особено ценни и с голяма историческа стойност са запазените оригинални писма от Одринската българска митрополия до свещеник Анастас Димитров, а също така снимките и саморъчно изписания личен бележник.

В този личен бележник, обхващащ периода 1880-1890 г., когато е служил в с. Еникьой, на лист 34 е записал кратко „дето лежахме... в затвора“ и са изброени имената на арестувани с него еникьойци.²²

Записаното е във връзка с организираното от свещеник Анастас Димитров и българите в Еникьой разрушаване на недостроеното гръцко училище. Нямамо съмнение, че това е работа на Поп Пала и на църковния настоятел Алекси Вулев. От турските власти спрямо тях са предприети строги мерки. Веднага са арестувани 25 еникьойци и след едномесечен престой в ксантийския затвор са осъдени на смърт. С подкуп, осигурена защита на влиятелния Мехмед бей от Ксанти и застъпничеството на българските църковни власти в Одрин и Цариград присъдите са отменени.

След завръщането от с. Еникьой той продължава духовната си дейност в родното Райково и в близките селища Дунево, Левочево и Фатово. Но и тук бунтарския му дух не се ограничава само със свещеническа дейност. Макар и на преклонна възраст той се включва активно в македоно-одринската революционна организация заедно с цялото си семейство. Негов зет е Иван Сбирков, който е председател на комитета в Горно Райково. През пролетта на 1903 година неговата къща е постоянна станция на Ахъчелебийската революционна чета. А той самият пренася с риск за живота си през границата оръжие и патрони за четите в революционните участъци в Левочево и Райково.²³

Христо Караманджуков описва така активната дейност на този виден родопски духовник и революционер: „Пишуцият тия редове, уредникът на „Родопа“, много добре си спомва, как през време нашо

²¹ РИМ - Смолян, Ф. В, Инв. № 352-377, 384, 398-99, 403, 426, 430-32, 435, 442, 444, 479.

²² РИМ – Смолян, Ф. В, Инв. № 376.; Петрова, Златка. Големият родопски будител и революционер – свещеник Анастас Димитров /Дели Пала./ - В: Сборник Тракия, Т. 6, Тракийски научен институт – филиал Хасково, 2015, 153-161.

²³ Караманджуков, Христо. Родопа през Илинденско-преображенското въстание. С. 1986, 52-53.

пребиваване на четата в неговата къща, отец Поп Пала се радваше на четниците, възхищаваше се на техните оръжия и казваше: „Ех, момчета, къде са сега младите години, да тръгна с вас, да видите дали можите да стигнете дядо ви попа“.²⁴

За комитата-свещеник Анастас Димитров няма неизпълнима задача, поставена от революционния комитет. С магарето или на гръб с торби поп Пала пренася през турските постове оръжия, писма и заповеди, необходими на членовете на организацията. Пословична е неговата находчивост и безстрашие. Винаги в пояса под свещеническото расо носел голям нож-каракулак, дълга крива кама „пала“. Оттук идва и неговото прозвище „Дели Пала“, което значи „Луда кама“.²⁵

След близо половинвековна активна апостолска, просветна и революционна дейност свещеник Анастас Димитров (Поп Пала) умира на 9 октомври 1920 година. На източната стена и апсидата на църквата в Райково „Св. Неделя“ има паметна плоча на свещеник Анастас Димитров (Дели Пала) – заслужен израз на признателност от наследниците и признателните родопчани.

Като наследник на патриотичното дело на поп Пала, неговият син Хараламби Поппалов преминава през всички етапи на възрожденец-учител, борец за национална свобода и свещеник. През 1904-1909 година Поппалов учи в Серското педагогическо училище. След завършването през 1909 г. учителства в различни селища в Родопите и Беломорието.

Хараламби Поппалов в годините на Балканската война се завръща в родното Райково. Със започването на мобилизацията той се записва като доброволец в 21-ви пехотен полк с чин подпоручик. Офицерът Хараламби Поппалов продължава да воюва в Междусъюзническата и Първата световна война. За проявена изключителна храброст в боевете при завоя на р. Черна е удостоен с три ордена „За храброст“ и други военни отличия.²⁶

Хараламби Поппалов е един от инициаторите за построяването на паметника на връх Средногорец, като молебният при поставянето на основния камък е отслужен от него, вече като свещеник. След войните е учител в Ксанти. По негова инициатива кметът на Ксанти осигурява

²⁴ Караманджуков, Христо. Свещеник Анастас Димитров - Поп Пала. – В: Красногор, год. X. бр. 2. 15. 01. 1941, 2-3.

²⁵ Вулев, Георги. Село Кръстополе /Еникьой/, Ксантйско, С. 1972, 79-83; Коруев, Петър. Село Габрово. Ксантйско.С, 1984, 39-41, 43, 48-49, 69-71.

²⁶ Казалиев, Георги, Щильон Казалиев. Райковски свещеници. Смолян, 1996, 80-84; Петрова, Златка. 120 години от рождението на протоиерей Хараламби Поппалов от Райково. в.Отзвук, бр. 39, 4-5 април, 2007, 4.

пансион за бедните ученици от Пашмаклийско и Даръдеренско. Тук Хараламби Поппалов заедно с учителите Никола Филипов, Христо и Атанас Караманджукови започват усилена дейност за преместването на Ксантийската гимназия в Райково.

Хараламби Поппалов през периода 1920-1926 година продължава да учителства и е околийски училищен инспектор в Пашмаклийска (Смолянска) околия.

С протокол № 2 от 19 септември 1927 година на църковното настоятелство и енорияшите при храм „Св. Никола” в Устово единодушно е избран за канонически енорийски свещеник.

Съхраненото дарение от личния архив на рода Поппалови в Смолянския музей е ценен документален извор за духовната и обществена дейност на свещеник Хараламби Поппалов.²⁷

Хараламби Поппалов, наследил от баща си поп Пала революционна воля и вяра, посвещава над 40 години от своя живот на учителстване, свещеничество и на борбата за политическо освобождение на родния край. За нас, неговите съвременници, винаги ще е жив споменът за свещеника Поппалов: качен на едно голямо магаре по пътищата на Родопите и Беломорието. Също както е останал поздравът му „Кяр и берекет“ (здраве и живот).

Документалните свидетелства за райковските свещеници - будители и революционери, категорично говорят за борческия дух на местното население, което образова децата си, за да ги посвети на родолюбиви дела.

Райковските духовници са едно духовно ядро, което съчетава просветителството с поборничеството за освобождението на Родоп планина. Това са част от мнозината големи и малки, знайни и незнайни будители в черни раса, за живота и заслугите на които трябва да си спомняме с гордост и признателност.

---

²⁷ РИМ - Смолян, Ф. В, Инв. № 378, 380-392, 394, 397, 399-403, 405-407, 411-413.